

Світлана Русавська

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті розглядається проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Автор досліджує сутність понять професійна компетентність, професійна компетентність майбутнього вчителя музики, її структуру, а також місце та роль у становленні педагога-професіонала.

Ключові слова: професійна компетентність, знання, комунікативні уміння.

In this article the problem of forming the future teachers of music professional competency is under consideration. The author analyses the essence of such concepts as: professional competency, professional competency of the future teachers of music, its structure and role in the becoming of the teacher-professional.

Key words: professional competency, knowledge, communicative skills.

Актуальність даної теми зумовлена практикою педагогічної роботи й сучасними умовами нашого буття, які ставлять досить серйозні вимоги до особистості та її поведінки, професіоналізму педагога. У зв'язку з цим змінюється зміст, рівень, професійно-предметний простір знань і вмінь, що необхідні сучасному педагогу, значно підвищуються вимоги до його професійної компетентності, ефективності педагогічної діяльності.

Проблемі формування професіоналізму майбутніх педагогів, їхньої професійної компетентності присвячені роботи низки вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, досліджено: психолого-педагогічні проблеми становлення майбутніх учителів (А. Богуш, І. Богданова, Е. Карпова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Линенко, В. Моляко, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Р. Хмелюк, О. Цокур та ін.); особливості формування професійної компетентності вчителя (В. Адольф, І. Бех, В. Баркасі, Т. Браже, М. Галагузова, С. Гончаренко, О. Добудько, І. Зязюн, В. Кричевський, Н. Ничкало, О. Савченко, Н. Тарасевич, О. Шиян та ін.); підготовка майбутніх учителів у галузі мистецької освіти (В. Дряпіка, О. Демянчук, Т. Завадська, Л. Коваль, Т. Люріна, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова, О. Щолокова та ін.).

Метою викладення є визначення сутності та структурних компонентів професійної компетентності майбутніх учителів музики її місця та ролі у становленні педагога-професіонала.

Як відомо, під компетентністю людини педагоги розуміють спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині ідентифікувати і розв'язувати незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності [7].

Так, Т. Браже вважає, що педагогічна компетентність містить у собі такі компоненти: знання (культурологічні, педагогічні та інші), педагогічні вміння та навички, здатність до самоосвіти та самовиховання, спроможність отримувати від своєї роботи конкретні результати, що відповідають загальноприйнятим вимогам, здатність вирішувати творчі завдання.

В. Болотов та В. Серіков [1] висловлюють думку, що психологічний механізм формування компетентності значно відрізняється від формування понятійного, академічного знання. На думку науковців, компетентності навчити неможливо. Компетентною особистість може стати лише сама, знаходячи та випробовуючи різноманітні моделі поведінки в цій предметній галузі, виробляючи із них ті, які в найбільшій мірі відповідають його стилю, інтересам, естетичному смаку та моральним орієнтирам.

Дослідники А. Вербицький, Н. Кузьміна визначають професійну компетентність педагога через систему знань, умінь, навичок, без урахування мотиваційно-потребної сфери вчителя.

Дещо ширше дане поняття розглядають І. Зязюн [5], А. Маркова [3]. Так, І. Зязюн під професійною компетентністю вчителя розуміє знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології та рівень розвитку професійної самосвідомості [5]. А. Маркова тлумачить професійну компетентність педагога як його обізнаність про знання й вміння та їх нормативні ознаки, що необхідні для виконання цієї праці; володіння психологічними якостями бажання для дії виконання, реальна професійна діяльність згідно з еталонами та нормами [3, 84].

На нашу думку, випускник педагогічного закладу повинен володіти знаннями фундаментальних ідей, принципів та теорій базової науки. Він також повинен знати сучасні цілі та задачі освіти по своєму предмету. Йому необхідні знання базисного навчального плану та можливостей інтеграції змісту предмета з суміжними дисциплінами. Крім того, вчитель музики повинен володіти сучасними психолого-педагогічними концепціями навчання та виховання. Таким чином, наявність загальнотеоретичних, методологічних та спеціальних знань є необхідним показником професійної компетентності майбутнього педагога.

Як відомо, саме знання є підґрунтям професіоналізму в цілому, зумовлюють рівень професійної мобільності майбутнього вчителя, яка проявляється в його здібності орієнтуватися в соціально-педагогічних ситуаціях, які постійно змінюються, швидко і правильно розв'язувати педагогічні задачі. Тому педагогічна компетентність майбутніх учителів музики в значній мірі залежить від рівня і якості наявних у них знань з психолого-

педагогічного циклу, професійних знань, знань у галузі науки, яку вони будуть викладати, а також методологічних.

Як відомо, знання – це особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення діяльності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Можна повністю погодитись з тим, що «теоретичні знання розширюють межі індивідуального досвіду вчителя, спрямовують і організують цей досвід, дозволяють осмислити його в системі досвіду соціального і, таким чином, відкривають можливості для його вдосконалення і розвитку» [6].

Здатність ефективно, на високому рівні здійснювати педагогічну діяльність надає майбутнім учителям їх озброєння знаннями про особливості психіки школярів, розуміння їх психічних станів, і на цій основі вміння контролювати їх діяльність і поведінку. Для цього студентам необхідні психолого-педагогічні знання. Крім того, психолого-педагогічні знання є принципом аналізу практичних ситуацій і критеріями оцінки результативності дій, які здійснює майбутній педагог. Н.В. Кузьміна виділяє такі психологічні компоненти системи знань:

- диференціально-психологічний (знання про особливості засвоєння навчальної інформації конкретними учнями у відповідності з індивідуальними та віковими характеристиками);
- соціально-психологічний (знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності навчальної групи і конкретного учня в ній, особливості взаємовідносин учителя з класом, закономірності спілкування);
- аутопсихологічний (знання про переваги та недоліки власної діяльності, особливості своєї особистості та її характерні якості) [4].

Значну роль у формуванні педагогічної самоефективності майбутніх учителів відіграє їх обізнаність з професійних знань, а саме:

- знання про основні напрями і зміст праці вчителя;
- знання про сутність і особливості професійно-педагогічної діяльності;
- розвиток педагогічної і психологічної науки, професійну підготовку та ін.

На думку вчених Т. Ільїної, І. Райченко, до структури професійних знань також належать знання в галузі культурології, управління, знання з професійно-педагогічного вдосконалення.

Необхідно зазначити, що професійна компетентність майбутніх учителів музики значною мірою залежить від рівня і якості їх знань з циклу музично-теоретичних дисциплін, основного музичного інструменту, вокалу, хорового диригування, а також методики музичного виховання в ЗОШ та знання особливостей засвоєння учнями відповідного предмету.

Професійна компетентність майбутніх учителів музики не можлива без знання ними принципів, методів, форм, процедур пізнання і перетво-

рення педагогічної діяльності, в знанні загальнонаукової методології, сформованості світогляду, розвиненості умінь з організації і проведення педагогічних досліджень, обізнаності з методологічних норм та умінь їх застосовувати в процесі вирішення проблемних ситуацій, здатності до інноваційної діяльності, наукового обґрунтування, критичного осмислення та творчого застосування деяких концептуальних положень, умінь прогнозувати, проектувати та управляти навчально-виховним процесом.

Крім цього, для здійснення педагогічної діяльності на високому професійному рівні для майбутніх учителів є необхідною сформованість таких педагогічних умінь: інтелектуальні, комунікативні, організаторські.

Так, педагогічна компетентність вчителя передбачає його здатність ефективно виконувати операції логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, виділення головного та ін.) у процесі вирішенні проблем і завдань професійної діяльності. Для цього необхідна сформованість інтелектуальних умінь, які сприяють розвитку педагогічного мислення, формуванню глибоких і дієвих знань.

Відомо, що для здійснення ефективної педагогічної діяльності важливі комунікативні умінь. Тому здатність майбутніх учителів спілкуватися з учнями та їхніми батьками, колегами, обмінюватися інформацією, є однією з умов, яка продукує відчуття студентами впевненості, переконаності у власній здатності налагоджувати педагогічно доцільні відносини з ними, а отже діяти ефективно. Комунікативні умінь включають групи перцептивних умінь, власне умінь вербального спілкування та умінь педагогічної техніки. Перцептивні умінь мають вияв на початковому етапі спілкування, це умінь розуміти учнів та їхніх батьків, колег. Для реалізації цих умінь на практиці необхідне знання ціннісних орієнтацій інших людей. Власне умінь вербального спілкування передбачають, по-перше, привернення до себе уваги (за допомогою мови, пауз, наочності), встановлення психологічного контакту з класом (для передачі інформації та її сприйняття учнями) та управління спілкуванням у педагогічному процесі. Умінь педагогічної техніки забезпечують ефективну взаємодію з учнями (батьками, колегами) в будь-яких ситуаціях, вони є зовнішньою формою поведінки вчителя й допомагають йому створити власний професійний імідж, тобто сукупність візуального, внутрішнього, вербального та акторського образів.

Діяльність учителя тісно пов'язана з залученням учнів у різні види діяльності, розвитком у них уваги, стійкого інтересу до навчання, потреби в знаннях, формування умінь вчитися та ін. Здатність ефективно виконувати таку роботу передбачає сформованість у майбутніх педагогів організаторських умінь, серед яких виділяються вміння формувати морально-ціннісні установки, організовувати сумісну творчу діяльність з метою розвитку соціально значущих якостей учнів, та ін.

Відомо, що освіта весь час реагує на нові виклики цивілізації, суспільні реалії, враховує тенденції, перспективи розвитку людства, національ-

ного буття народу. Тому для майбутніх учителів важливо володіти педагогічними технологіями, які зорієнтовані на динамічні зміни в навколишньому світі, ґрунтуються на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностях, соціально-адаптаційних можливостях особистості. Володіння педагогічними технологіями дозволить майбутнім учителям розвивати в учнів здібності, які будуть необхідні їм для того, щоб самостійно визначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці. Отже, для здійснення ефективної педагогічної діяльності сучасним вчителям необхідно володіти основами педагогічних технологій, а також відчувати внутрішню потребу в їх постійному приміненні та використанні, що означає їх розуміння сутності педагогічних інновацій, вміння осмислювати педагогічні інновації в контексті особливостей свого предмету, співвідносити їх з власними інтересами та досягненнями, примінювати у своїй професійній діяльності, вміти бачити можливі педагогічні ускладнення інноваційних розробок.

Одним із важливих завдань теоретичного аналізу проблеми компетентності є розуміння того, що її складовими є не лише знання і навички, способи педагогічного спілкування, тобто зміст педагогічного процесу. Всі ці якості і характеристики педагогічної праці визначаються внутрішніми, психологічними якостями учителя, його здібностями до зміни репродуктивного рівня педагогічної діяльності компетентним і ефективним творчим рівнем, здібностями до власного саморозвитку і самоствердження. Навчання як основа компетентності – це не просто накопичення фактів, а й зміна самого учня, його поведінки. Згідно з вимогами Доктрини розвитку освіти в Україні повинен відбуватися перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що надасть можливість досягнення нового стану її інтеграції у міжнародний освітній простір [2].

Основні ідеї сучасної гуманістичної педагогіки полягають у вслякому підтриманні вроджених прагнень людини до самоактуалізації – розвитку своїх природних здібностей, пошуку сенсу свого буття і життєтворчості. Можна висловити думку, що компетентність з одного боку, і самоактуалізація – з другого, це дві сторони успішного процесу розвитку особистості учителя, що взаємодоповнюють і взаємо зумовлюють одна одну. Самоактуалізація не повинна бути пустою тратою людини своїх духовних зусиль, а успішною, ефективною, і тільки за цієї умови вона реалізує ту сутність, що міститься в її визначенні. А. Маслоу з цього приводу вказує, що спонукати до постійної реалізації власного потенціалу зустрічаються лише у 1% населення. Люди, зазначає він, нічого не знають про його існування, не розуміють користі від самовдосконалення, зменшують свої шанси до самоактуалізації, між тим як потреби у реалізації власного потенціалу є найвищими в ієрархії потреб [4].

Слід зазначити, що такий підхід тісно пов'язаний з акмеологічним підходом. Як відомо, «акме» – вершина професіоналізму, компетентності,

стабільності і надійності досягнутих результатів [7]. Отже саморозвиток – це шлях досягнення вершин професіоналізму, компетентності, набуття сталих звичок до самовдосконалення і самоактуалізації, що і є основними чинниками ефективної педагогічної діяльності.

Отже, професійна компетентність є основою для постійного самовдосконалення майбутніх педагогів, переосмислення ними власної педагогічної діяльності, що зумовлює високий рівень професійної мобільності студентів, яка проявляється в їх здібності швидко і ефективно орієнтуватися у різноманітних педагогічних ситуаціях, продуктивно здійснювати означену діяльність, адекватно розв'язувати педагогічні задачі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотов В.А. Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеала к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
2. Вища освіта в Україні. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2005. – С. 75–78.
3. Маркова А.К. Психология труда учителя. – М., 1993. – С. 18–71.
4. Маслоу А. Теория метамотивации жизни. – М., Смысл, 1999.
5. Педагогічна майстерність // За ред. І.А. Зязюна. – К., 1997. – С. 30.
6. Педагогічний словник за ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001.
7. Столяренко Л.Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах. Учебное пособие для студентов вузов. – М., «АСТ», Ростов-на-Дону, 1999. – С. 453.